

Het Atelier van Antonine

Het schildersatelier in september 1888 (collectie familie de La Tour du Pin)

In een uithoek van het park staat het voormalige schildersatelier van een hertogin. Binnenkort wordt het gerestaureerd en krijgt het een nieuwe bestemming, maar eerst blikken we terug op het verleden van dit bijzondere gebouwtje.

Antonine de Mun (1849–1931) is de oudste dochter van Adrien, markies de Mun, en Pauline de Ludre Frolois. Ze groeit op in Parijs en ze krijgt er een artistieke opleiding, eerst van haar moeder en later van professionele schilders. In 1872 trouwt ze met haar neef Joseph d'Ursel (1848–1903). Hij is de tweede zoon van

Léon, vijfde hertog d'Ursel (1805–1878), en zijn tweede echtgenote Henriette d'Harcourt (1828–1904). Zoals wordt verwacht van een jongere zoon in een hoogadelijke familie is hij na studies in Namen en Leuven diplomaat geworden. Uit een goed gevulde map met tekeningen en karikaturen die in het familiearchief wordt bewaard, blijkt dat Joseph minstens evenveel artistiek talent heeft als Antonine. De twee voelen zich tot elkaar aangetrokken en ze trouwen uit liefde – een uitzondering in die tijd.

In 1875 sterft Josephs oudere halfbroer Henri. Zo wordt hij onverwacht de eerste in lijn voor de opvolging als hertog. Na het overlijden van zijn vader in maart 1878 zegt Joseph het diplomatenbestaan

voorgoed vaarwel en start hij een loopbaan in de nationale politiek. Eén van Josephs eerste verwezenlijkingen als hertog vindt plaats in familiekring. In 1878 laat hij in een uithoek van het park een schildersatelier optrekken voor zijn echtgenote. Rentmeester Pierre-Julien Thielemans maakt een gedetailleerde begroting, die meteen ook een mooi beeld geeft van hoe het atelier eruitziet. De werken starten met de 'ontgraving van den kelder'. Die ruime kelder ligt maar gedeeltelijk onder het maaiveld en is dus eigenlijk een souterrain. Hij wordt gemetseld met klampstenen en gedekt met '12 ijzere pordrels' van 6,4 meter lang en maar liefst 115 kilo zwaar. Tussen de draagbalken komen betonnen welfsels. De opgaande muren worden gemetseld met paapstenen. Tussen de getrapte zijgevels komt een zadeldak met Vlaamse pannen. Langs de buitenkant van het gebouwtje leidt een trap naar een balkon, met daarop de deur tot de bel-etage. Op oude foto's kan je de ingang bijna niet zien tussen de wilde wingerd die overvloedig op de westgevel groeit.

Op de bel-etage bevindt zich het ideale atelier: een grote open ruimte met een plankenvloer en een hoog plafond. De grote raampartij in de noordgevel zorgt dat er daglicht van constante kwaliteit binnenvalt. Om dezelfde reden worden er in de nabije omgeving van het atelier geen bomen geplant. Naast de atelierruimte doet een kleinere kamer dienst als keuken. In oktober 1897 schrijft Antonine dat haar jongste zoon Wolfgang aan een nieuw schooljaar op internaat is begonnen. 'Om hem en de andere kinderen een plezier te doen, heb ik de avond voor zijn vertrek met hen frieten, gegrild spek en pannenkoeken in de keuken van het atelier gemaakt. De vrouw die aan mijn schoonmoeder voorleest, heeft ons veel complimentjes gegeven over onze culinaire talenten. Ze zei al lachend: dit is de eerste keer dat ik een pannenkoek eet die door een hertogin is gebakken.'

De bouw verloopt voorspoedig, want al op 14 januari 1879 kan rentmeester Thielemans de eindafrekening presenteren. Het rijtje

van lokale metselaars, timmerlieden, smeden en schilders wordt afgesloten met een oude bekende: tapissier Josephus Huygelen – wiens boodschappen op de muur ons inspireerden voor ‘Schrijf en blijf’ – geeft ook de *finishing touch* aan het atelier van Antonine. Helaas voor de hertogelijke schatkist valt het allemaal iets duurder uit dan gedacht: de totale kost bedraagt 5.937,50 frank terwijl hij slechts op 4.403,75 frank geraamd was.

In de jaren die volgen, wordt het atelier intensief gebruikt door Antonine, haar familie en vrienden. In 1891 schrijft de gouvernante van de jongste kinderen: ‘Naast de serres en de oranjerie zie je bij de moestuin ook een paviljoen, dat als schildersatelier wordt gebruikt door hertogin Antonine en haar dochter Henriëtte. Hertog Joseph, een echte kunstenaar, is ook betrokken bij hun werkzaamheden en tekent zelf. Het atelier heeft niet alleen een praktisch nut. Net zoals het paviljoen De Notelaer op de Scheldedijk is het een plek waar de hertogin haar gasten graag mee naartoe neemt, of zoals ze het in 1893 zelf schrijft: ‘de twee verplichte bedevaarten naar het atelier en het paviljoen.’

Antonine de Mun overleed op 11 mei 1931 op 82-jarige leeftijd. In tegenstelling tot de vier voorgaande generaties had Sabine Franquet de Francqueville, de echtgenote van hertog Robert d’Ursel, geen artistieke aspiraties. Na een leegstand van een tiental jaar kreeg het atelier een nieuwe bestemming. ‘Ik ben daar één keer binnen gemogen toen ik een jaar of elf was, in 1941,’ zegt Edgar Cuyt. ‘Dat was verlaten, daar was niks, geen tafels of geen banken. Met een jeugdleider hebben we wat liedjes geleerd en gezelschapsspelletjes gedaan. Blijkbaar vond ik het niet plezant, want ik ben niet meer teruggegaan.’

De 91-jarige Maurits Raes weet er meer van: ‘Tijdens de laatste oorlog werden de scouts in Hingene terug opgericht. Dat was tegen de zin van mijnheer pastoor, die de kajotters zeer genegen was. Ze hadden hun lokaal in het patronaat niet ver van de vroegere pastorij, maar de scouts

waren daar niet welkom. Op voorspraak van rentmeester Thielemans mochten we van de hertog een gebouwtje in het park gebruiken als vergaderlokaal. We wisten toen niet dat dat een schildersatelier was, dat had niemand ons verteld. Met berkenhouten schotten verdeelden we de ruimte in vier, zodat elke patrouille een eigen plek had om te vergaderen. Voor ons was het perfect: midden de bossen en de vogels, met een pleintje waar we kampvuur konden maken. We waren de enigen die in het park mochten spelen; voor de kajotters was dat verboden. In 1948 ben ik in Hingene weggegaan en ook de andere leiders trouwden of verhuisden. Ik denk dat de scouts daarna niet zo lang meer bestaan hebben.’

In februari 1953 stonden grote stukken van Hingene onder water. ‘Ook het huis van mijn grootouders was overstroomd’, zegt de 86-jarige Jeanne Spiessens-Van Buggenhout. ‘Ik heb aan rentmeesteres Jeanne Thielemans gevraagd of ze tijdelijk in het schildershuis mochten wonen en dat kon. Die schotten van de scouts waren gemakkelijk, want daar konden ze achter slapen. In de kelder heeft Frans Van der Syp nog veertien kalveren in veiligheid gebracht voor het water. Ik ben in die maanden veel in het schildershuis geweest. Drinkwater was er niet, maar we haalden dat met de kruiwagen en twee grote melkkannen bij brouwerij Scaldis.’

In de jaren 1960 liet er opnieuw een vereniging zijn oog vallen op het atelier. Als kind was Ludwig Bovijn trommelenaar bij de Koninklijke Harmonie De Vlaamse Jongens. ‘Al van in de jaren vijftig organiseerden die elk jaar een Oberbayernfeest op verschillende plaatsen in Hingene en in het park. “Het witte paard”, heette dat. Begin jaren zestig is dat verhuisd naar het schilderskotkeke, zeker voor een jaar of zeven-acht. Binnen werd er gegeten en gedronken en op het grasveld stonden er kraampjes en een tent om te dansen.’ Fons Desmedt vult aan: ‘Op de bel-etage hielden we een café en in de kelder was er zogezegd een huis van lichte zeden. Het schilderskotkeke stond trouwens serieus overwoekerd. Het was praktisch niet te

zien vanop straat en werd zo een geliefd onderwerp voor rally’s en zoektochten. Voor onze Vlaamse kermis kuisten we de omgeving wat op en verstevigden we de trapleuning, zodat er niemand naar beneden zou vallen.’

In 1972 verkocht hertog Henri d’Ursel het oostelijke gedeelte van het park, inclusief het atelier, aan de Brusselse projectontwikkelaar Charly De Pauw. Jarenlang probeerde hij vruchteloos om het bos te verkavelen en er een luxueuze villawijk in te planten. ‘In 1986 heb ik een jaar in de buurt van het schilderskot gewoond’, zegt Stef De Groof, ‘in een tent onder een afdak waar hout werd gedroogd. De Pauw had mij beloofd dat ik een theehuis mocht beginnen in het atelier. Errond zou een beeldenpark komen en natuurlijk wilde ik er ook de natuur bij betrekken. Ter voorbereiding van de werken heb ik de beschadigde *plancher* uitgebroken, het loshangende plafond verwijderd en de kelder 30 cm dieper uitgegraven. Ik heb ook de gaten in het dak gedicht: de reservepannen die je nu nog ziet liggen in het zolderraam, heb ik daar gelegd. Ik heb ook een gedetailleerde inventaris gemaakt van alle bomen, planten, paddenstoelen en vogels in het gebied. Maar uiteindelijk bleek dat De Pauw vooral geïnteresseerd was in de kubieke meters brandhout die de bomen vertegenwoordigden. Toen ik weigerde mee te werken, kreeg ik 24 uur om te vertrekken.’

Nadien verzeilt het atelier opnieuw in een diepe slaap, af en toe onderbroken door spelende kinderen, rondhangende jongeren en occasionele vanden. De nieuwe eigenaar, de provincie Antwerpen, geeft voorrang aan de restauratie van het kasteel en het herstel van het park. Het atelier wordt bedekt door een dikke laag klimop en ligt als een Doornroosje verscholen tussen bomen die almaar groter worden. In een van de volgende magazines vertellen we je graag hoe we deze schone slaapster binnenkort weer wakker zullen kussen. ■

KOEN DE VLIAGER-DE WILDE
Kasteel d’Ursel